

Bhutanees of Bhutaans

George van Driem

Wij willen het allemaal graag goed doen. Daarom vragen mensen zich af of we nou ‘Bhutanees’ of ‘Bhutaans’ moeten zeggen. Mij is gevraagd hierop een antwoord te geven. Om te beginnen, moet ik waarschuwen dat het raadplegen van Van Dale voor dit soort zaken niet altijd een juist antwoord oplevert. De Nederlandse lexicografie houdt zich namelijk nog niet zo lang bezig met exotische aardrijkskundige benamingen en er staan dan ook uitgerekend op dit gebied onjuistheden in de Van Dale. In de De elfde druk stonden bijvoorbeeld de on-Nederlandse vormen *Burma*, *Burmaans* en *Burmees*. Destijds heb ik het Nederlandse Instituut voor Lexicografie te Leiden gealarmeerd en erop gewezen dat deze woorden in het Nederlands vanouds als *Birma*, *Birmees* en *Birmaans* worden geschreven en uitgesproken. In de laatste druk is dit gecorrigeerd. Deze woorden hebben namelijk al een eigen leven en een eigen geschiedenis in de Nederlandse taal.

Maar wat moet je eigenlijk met aardrijkskundige benamingen die in de Nederlandse taal nauwelijks een traditie hebben, zoals *Bhutanees* of *Bhutaans* ? In de elfde druk van de dikke Van Dale staat *Boetaans* en in de Van Dale van het ‘hedendaags Nederlands’ staat *Bhutaans*. Dit kom je ook in de pers tegen, hoewel de kwaliteitskranten meestal *Bhutanees* schrijven. Het woord *Bhutanees* behoort sedert decennia tot de woordenschat van Nederlandse indologen en oriëntalist. De vorm *Bhutanees* is ook wat je verwacht op grond van de morfologische regels van het Nederlands. De vorm *Bhutaans* niet. Dat de vorm *Bhutaans* toch is ontstaan, en dat deze vorm wringt, laat zich eveneens op morfologische gronden verklaren. Morfologie is vormleer. Afleiding en buiging dus.

Aardrijkskundige afleidingen van de naam van een land of streek worden volgens bepaalde morfologische wetmatigheden gevormd. Zo kennen we landsnamen die op **-a** eindigen waarbij de naam van een landsman wordt gevormd door het toevoegen van het achtervoegsel **-aan** aan de stam van de landsnaam. Voorbeelden hiervan zijn er in het Nederlands genoeg. Hier volgen daarvan maar een handjevol.

<i>landsnaam op -a</i>	<i>landsman op -aan</i>
Amerika	Amerikaan
Bolivia	Boliviaan
Cambodja	Cambodjaan
Colombia	Colombiaan
Dominica	Dominicaan
Gambia	Gambiaan
Jamaica	Jamaicaan
Kenia	Keniaan
Korea	Koreaan
Tonga	Tongaans
Venezuela	Venezolaan
West-Samoa	West-Samoaan
Zambia	Zambiaan
Zuid-Afrika	Zuid-Afrikaan

Ook geldt dezelfde wetmatigheid bij het vormen van de aanduiding voor ingezetenen van sommige landen op **-ië**.

<i>landsnaam op -ië</i>	<i>landsman op -iaan</i>
Brazilië	Braziliaan
Italië	Italiaan
Nigerië	Nigeriaan

Deze morfologische wetmatigheid geldt niet alleen bij landsnamen op **-a** of **-ië**, maar ook bij afleidingen van anders eindigende landsnamen:

<i>landsnaam</i>	<i>landsman op -aan of -iaan</i>
Bahama's	Bahamaan
Barbados	Barbadaan
Djiboeti	Djiboetiaan
Ecuador	Ecuadoriaan
Haïti	Haïtiaan
Ivoorkust	Ivooriaan
Laos	Laotiaan
Lesotho	Lesothaan
Mauritius	Mauritiaan
Mozambique	Mozambiquaan
Peru	Peruaan
Singapore	Singaporeaan
Tibet	Tibetaan
Uruguay	Uruguayaan

Het achtervoegsel **-aan** of **-iaan** is niet even goed aan de stam van alle landsnamen te hechten, zelfs niet aan alle landsnamen op **-a** of **-ië**. Van *Canada* maken we geen *Canadaan, maar *Canadees*. Van *Albanië* maken we geen *Albaan of *Albaniaan, maar *Albanees*. (Voor de goede orde: ik zet volgens taalkundig gebruik een sterretje vóór een taalvorm die hetzij incorrect is, hetzij niet voorkomt.)

Hierbij spelen tweeërlei factoren een rol. Eén factor is de geschiedenis van de taal, oftewel een taalhistorisch criterium. Vanwege de taalgeschiedenis noemen we een inwoner van België een *Belg* en niet een *Belgiër of *Belgiaan. Een inwoner van Monaco is een *Monegask* en geen *Monacaan, een inwoner van Guatemala een *Guatamalteek* en geen *Guatamalaan. Een inwoner van Cyprus is een *Cyprioot* en geen *Cypriaan.

Een tweede factor zijn de morfologische criteria. Landsnamen eindigend op **-n** of **-nië** staan bijvoorbeeld het achtervoegsel **-aan** of **-iaan** niet toe bij de vorming van de aanduiding van de inwoners. Iemand uit Japan is een Japanner, uit Gabon een Gabonees, uit Ghana een Ghanees, uit Jordanië een Jordaniër. Het is dus de aard van de stam die bepaalt welk achtervoegsel wij gebruiken. Dit gebeurt volgens regels die ik hier niet allemaal uiteen kan zetten. Een halve eeuw geleden heeft de beroemde neerlandicus Van Haeringen de meest belangwekkende morfologische verschijnselen van het Nederlands in

verscheidene verhandelingen beschreven. Van Haeringen was weliswaar niet de enige, maar als je de *Nieuwe Taalgids* uit die tijd openslaat, kom je gaandeweg de rest wel tegen. Zeer de moeite waard.

Behalve op **-aan** of **-iaan** kennen we aanduidingen van inwoners eindigend op **-er** en **-iër** (b.v. Maleisiër, Nederlander, Oostenrijker, Saoediër) of op **-ees** (bv. Chinees, Vietnamees, Portugees, Libanees). De keus wordt nogmaals bepaald door de aard van de stam. Er is echter geen morfologische regel in het Nederlands die ons in staat stelt om van de naam *Bhutan* de benaming *Bhutaan af te leiden.

Er is maar één geval in het Nederlands dat een beetje in de buurt komt, maar dit woord is uitzonderlijk. Het woord *Hindostaan*, ook wel *Hindoestaan*, betekent in het moderne Nederlands niet hetzelfde als Indiër of Hindoe, maar duidt op personen met Indiase voorouders. Het woord wordt veelal gebezigd met betrekking tot bepaalde mensen afkomstig uit Suriname om ze te onderscheiden van andere Surinaamse bevolkingsgroepen. Historisch is *Hindoestaan* een verbastering van *Hindoestan* of *Hindustan@n*, letterlijk ‘land der Hindoes’. Deze verbastering is ontstaan doordat sprekers in het vreemde achtervoegsel **-stän** ‘plaats, land’ van *Hindustän* de Nederlandse uitgang **-aan** meenden te herkennen. Het woord heeft dus volksetymologische wortels die berusten op een vergissing in de woordgeleding. Het woord *Hindostaan* dient tegenwoordig ook niet om een inwoner van India aan te duiden, maar als benaming van een etnische groep in Nederland en Suriname. Overigens belijden Indiërs uiteenlopende godsdiensten, en daarom is een inwoner van ‘Hindoestan’ niet noodzakelijkerwijs een Hindoe.

Kortom, het woord ‘Hindostaan’ is een anomalie in het Nederlands. Bij de landen eindigend op het vreemde achtervoegsel **-stän** ‘plaats, land’ geldt in het Nederlands de geïmporteerde morfologische regel, die ertoe leidt dat wij een inwoner van Afghanistan een Afghaan noemen, van Tadzjikistan een Tadzjiek, van Oezbekistan een Oezbeek, van Kirgizstan een Kirgies of een Kirgiziër, van Turkmenistan een Turkmeen, enzovoort. Hierbij wordt de benaming van het land afgeleid van de naam van de landsmannen. Net andersom dus. Toch heeft zich naar analogie van *Hindoestaan* het even anomale woord *Pakistaan* ontwikkeld, maar dit koddige woord legt het af tegen het veel gewonere *Pakistani*. Van Dale geeft nog een derde vorm, *Pakistaner*. Zowel *Pakistani* als het ongewone *Pakistaner* zijn morfologisch gemotiveerde afleidingen.

Het woordenboek geeft voor de inwoners van Botswana en Guyana *Botswaan* en *Guyaan*, maar ook deze beslist ongebruikelijke vormen zijn niet analoog aan het gewraakte *Bhutaan. Het Himalaya-koninkrijk heet niet *Bhut, en evenmin *Bhuta of *Bhutana. Daarom wringt het om een inwoner van het land een *Bhutaan te noemen. Woordvormingsprocessen maken deel uit van ons taalgevoel, en de ingeslepen kennis van deze processen stelt ons in staat om bij *Javaan* en *Spartaan* te denken aan een land dat *Java* heet en een stad die *Sparta* heet. De morfologie van het Nederlands is er de oorzaak van dat wij bij het horen van woorden als *Bhutaan en *Bhutaans een land of streek genaamd *Bhut, *Bhuta of *Bhutana voor de geest proberen te halen. Er bestaat geen morfologische regel in het Nederlands die de vormen *Bhutaan en *Bhutaans rechtvaardigt, en Van Dale zet ons met dit curiosum op een dwaalspoor.

Maar er bestaan in het Nederlands wel degelijk analoge gevallen voor het land *Bhutan*. Een inwoner van Soedan is een *Soedanees*, geen *Soedaan. Een landsman van Taiwan noemen we een *Taiwanees*, en geen *Taiwaan. De inwoners van Bhutan zijn daarom ook Bhutanezen, en geen *Bhutanen. Dat sommige mensen in Nederland de

laatste tijd *Bhutanen zijn gaan zeggen, mogen we ze echter niet kwalijk nemen. Ze hebben in het woordenboek gekeken en zijn door onze lexicografen, die per slot van rekening ook maar mensen zijn, misleid.

Tijdens mijn verblijven in Bhutan sinds 1989 heb ik Nederlandse ontwikkelingssamenwerkers daar ten lande de Bhutanezen niet anders dan Bhutanezen horen noemen. Dit komt doordat er in Bhutan gelukkig maar weinig Nederlandse woordenboeken zijn waarin men het zotte voorschrift 'Boetaans' tegenkomt. Bij ontstentenis van woordenboeken gingen de Nederlanders in Bhutan vrolijk op hun taalgevoel af. Daarbij hielden ze vanzelf de morfologische regels van het Nederlands in ere. Hierbij kregen ze wellicht een steuntje in de rug door het al dan niet toevallige feit dat het Engelse equivalent *Bhutanese* is.

Niet alleen taal verandert, ook onze inzichten in de taal veranderen. Gelukkig maar, want de twaalfde druk van de Van Dale voert geen 'Boetaans' meer op. De inwoners van Bhutan noemt Van Dale thans *Bhutanezen* en naast de verbastering *Bhutaan* geeft Van Dale ook het juiste enkelvoud *Bhutanees*. Ook geeft het woordenboek nu een derde vorm *Bhutanner*, die ik zelf nog niet tegengekomen ben en die nog minzamer aandoet dan 'Bhutaan'. De verbeteringen in de twaalfde druk tonen de kracht van productieve morfologische regels in de taal. Kunt U zich nog herinneren dat men ons enkele jaren geleden vormen als *Namibia* probeerde voor te schrijven en dat ook de nieuwslezers op de televisie gedwee een tijdje hieraan meededen? Dat we nog steeds *Namibië* en *Bhutanees* zeggen, komt doordat de grammaticale wetmatigheden van het Nederlands in ons hoofd een eigen leven leiden. De taal gehoorzaamt haar eigen regels.